

Tarnobrzeg

(źródło: www.tarnobrzeg.pl)

ŻYDOWSKI TARNOBRZEG

Pierwsze wzmianki o tarnobrzeskich Żydach pochodzą z końca XVI wieku. Początkowo należeli oni do kahału, czyli gminy żydowskiej w pobliskim Dzikowie.

Przed połową XVII w. mieli już bóżnicę. Kolejna bóżnica została zbudowana w 1718 r., natomiast w 1727 r. odnotowano istnienie kirkutu (cmentarza). W 1748 r. Żydzi mieli 45 domów, a ich społeczność liczyła 233 osoby. W 1757 r. rzucono na nich podejrzenie o dokonanie mordu rytualnego. Jeden z oskarżonych zmarł w czasie tortur, kilku innych powieszono bądź spalono. W 1765 r. mieszkało na terenie kahału dzikowieckiego 569 Żydów, zaś w samym mieście – 410. W 1772 r. 42 rodziny posiadały własne domy, natomiast 57 mieszkało na komornym. Ówczesne rodziny żydowskie miały 135 dzieci, w tym 79 chłopców. Od 1779 r. tutejsi Żydzi mogli należeć do cechów rzemieślniczych.

W I połowie XIX w., kiedy cadykiem został Meir, brat Menachema Mendla z Leska i stryj Naftalego z Ropczyc, autor traktatu Divrei Noam, powstał tu silny ośrodek chasydzki. Jego jedna córka wyszła za mąż za Jakuba Izaaka cadyka z Żabna, druga za Szaloma Halberstama z Piekła, cadyka w Nowym Sączu. Po nim rabinem i cadykiem w Dzikowie był Eliezer Horowic (zm. 19 X 1860 r.), syn Naftalego z Ropczyc. Kolejnym cadykiem został Meir z Dzikowa, syn Eliezera (1819–19 VI 1877 r.), autor dzieła Imrei Noam, zaś po nim jego syn Jozue z Dzikowa (zm. 21 XI 1912 r.), którego brat Jechiel (1850–1928) był cadykiem w Po-krzywnicy, a potem w Tarnowie. Po nim tarnowskim cadykiem został jego syn Naftali (zm. 24 X 1931 r.). Drugi syn Eliezera Tuvia, ożeniony z wnuczką cadyka Elimelecha Szapiry, był rabinem w Majdanie Królewskim. Po Jozue cadykiem w Dzikowie został jego syn Alter (1879–1943), który zginął w Krakowie z rąk hitlerowców w marcu (5 adar) 1943 r. Jego syn Mendele, ostatni rabin w Dzikowie, został uwięziony w obozie w Płaszowie, a potem w Mau-thausen, gdzie zmarł w 1944 r. Jego żonę Niemcy utopili w Gdańsku, zginęli także synowie: Meir i Jehele. Trzeci syn, Jehudele ocalał i osiadł po wojnie w Jerozolimie.

W 1870 r. gmina żydowska liczyła 2658 osób. Miała synagogę i 2 cmentarze. W 1880 r. w samym mieście było 2768 Żydów, tj. 80% ogółu ludności. Od 1890 r. działało tu Towarzystwo Kredytowe, na którego czele stał Leib Eckstein, a od 1892 r. Kupieckie Towarzystwo Eskontowe, któremu prezesował Noe Goldmann. W 1900 r. w gminie mieszkało 3090 Żydów, natomiast w samym mieście 2535, ale przejściowo nie było

obsadzone stanowisko rabina kahalnego. W mieście funkcjonował m.in. dom opieki dla ubogich Żydów. W 1912 r. odsetek ludności żydowskiej w Tarnobrzegu wynosił 76,3% i systematycznie malał, bowiem w 1921 r. mieszkało tu 2146, tj. 67,7% ogółu ludności. Tak znaczne zmniejszenie się liczby ludności pochodzenia żydowskiego ma związek z masową emigracją do krajów Europy Zachodniej i USA.

Na początku XX w. z Fundacji barona Maurycego Hirsza powstała w mieście hebrajska szkoła. W okresie międzywojennym był tu oddział Centralnego Związku Rzemieślników Żydów w Polsce, skupiający ok. 100 osób, działało Stowarzyszenie Kupców, któremu w 1939 r. przewodniczył Lejb Just oraz Bank Ludowy z 327 udziałowcami w 1932 r.

Przed wybuchem II wojny światowej mieszkało w Tarnobrzegu 3800 Żydów. Po zajęciu miasta, 17 IX 1939 r., hitlerowcy dokonali na rynku egzekucji 5 Żydów. Począwszy od 2 października część ludności żydowskiej wysiedlili do Mielca i Sandomierza, część wypędzili za San do sowieckiej strefy okupacyjnej. Przekraczanie linii demarkacyjnej niemiecko-sowieckiej odbywało się w okolicach Radomyśla i w pobliżu Sieniawy. Podczas wysiedlania Żydów do Radomyśla, żandarmi z posterunku we dworze na Grabczynach przewozili ich łódką na drugą stronę Sanu. Niejednokrotnie na środku rzeki kazali im skakać z łódki do wody. Wielu utonęło, m.in.: Józef Nassbaum i Samuel Zamojre, nauczyciele z gimnazjum im. Tarnowskiego w Tarnobrzegu. Kilkanaście rodzin, które powróciły do miasta, rozstrzelano w 1942 r. w Baranowie Sandomierskim. Na początku 1940 r. w budynku dawnego rabinatu i bóżnicy zorganizowano obóz pracy dla Żydów, w którym przetrzymywano ok. 100 osób. Zmarłych z wycieńczenia grzebano na miejscowym cmentarzu żydowskim. Obóz zlikwidowano w połowie 1942 r.

To, co pozostało po tarnobrzeskich Żydach

Synagoga

Wybudowana w latach 1862-70 na miejscu starej, drewnianej bóżnicy, która uległa spaleni. Budynek przeszedł gruntowny remont w 1936 r. Podczas II wojny światowej Niemcy doszczętnie zniszczyli synagogę. Po zakończeniu wojny budynek służył przez wiele lat jako magazyn zboża. W latach 70-tych budynek został odremontowany i obecnie służy jako biblioteka miejska.

Budynek synagogi został wzniesiony na planie prostokąta. Pierwotnie po stronie wschodniej znajdowała się główna sala modlitwena, a od zachodu przedsionek z babińcem. Ściany i sklepienie głównej sali modlitwenej pokryte było polichromiami.

Na jej ścianie synagogi znajduje się tablica pamiątkowa z napisem "Pamięci Tarnobrzeżan Żydów obywateli naszego grodu".

Cmentarz Żydowski (tzw. nowy cmentarz)

Zlokalizowany przy ul. Marii Dąbrowskiej. W wyniku zniszczeń dokonanych w latach drugiej wojny światowej oraz w okresie po wyzwoleniu, do dziś na powierzchni 0,8 ha zachowały się zaledwie 4 macewy. Na skraju cmentarza znajduje się odbudowany w 1966 roku ohel, w którym spoczywają:

- Eliezer Horowic z Dzikowa, syn Naftalego z Ropczyc, twórca i pierwszy cadyk dynastii chasydzkiej z Dzikowa (Tarnobrzega), zmarły w dniu 19 października 1860 roku,
- Meir z Dzikowa, syn Eliezera Horowica, cadyk, twórca księgi Amri Noam, zmarły w dniu 19 czerwca 1877 roku,
- Jozue z Dzikowa, syn Meira, od 1877 roku cadyk w Dzikowie, autor księgi Ateret Joszua, zmarły w dniu 21 listopada 1877 roku,
- Jechiel z Pokrzywnicy, syn Meira z Dzikowa, dajan w Pokrzywnicy i Tarnowie, cadyk w Tarnowie, zmarły w dniu 1 lutego 1928 roku.

Klucze do bramy wejściowej i ohelu udostępnia Mieczysław Zderski, zamieszkały przy ul. Sienkiewicza 123.

Opracowano na podstawie informacji z portalu www.sztetl.org.pl